

Гліб Орлов,

слухач магістратури

Інституту кримінально-виконавчої служби

Олексій Панчук,

слухач магістратури

Інституту кримінально-виконавчої служби

УДК 343.8 (477)

Проблемні аспекти результатів впровадження інституту пробації в Україні

Головним призначенням системи кримінальних покарань є боротьба зі злочинністю, її попередження, а також виправлення засуджених осіб, що впливає з положень Конституції України та статті 50 Кримінального кодексу (КК) України.

Аналізуючи сучасний стан національної та зарубіжної кримінальної політики, можна зазначити, що гуманізація кримінального законодавства на сучасному етапі розвитку національної державності та світу в цілому є об'єктивною необхідністю, зумовле-

ною політичними, економічними, організаційними, світоглядними, духовними змінами в суспільному житті. Так, починаючи зі вступу до Ради Європи в 1995 році, Україна перейшла на шлях лібералізації кримінального законодавства. Пріоритетами цього завдання стали прийняття нових Кримінального, Кримінально-виконавчого та Кримінального процесуального кодексів, ухвалення низки законодавчих актів і внесення змін до них. Таким чином, стрімка тенденція розвитку кримінальної

політики зумовила виникнення багатьох нових теоретичних і практичних завдань, які потребують наукового дослідження, серед яких особливе місце посідає розроблення та вдосконалення національної моделі пробації, метою якої є захист конституційних прав громадян України.

Метою статті є дослідження результатів впровадження інституту пробації для виявлення можливих шляхів його вдосконалення.

Уперше в нормативно-правових актах термін «пробація» було використано в Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, затвердженій Указом Президента України від 24 травня 2011 р., де серед заходів, спрямованих на розвиток кримінальної юстиції відносно неповнолітніх, передбачалося створення служби пробації для неповнолітніх [1]. 5 лютого 2015 року на засіданні пленарної сесії Верховної Ради України за підсумками розгляду у другому читанні 230 голосами народних депутатів прийнято у цілому Закон України «Про пробацію» [2], розробленого з урахуванням міжнародного та європейського досвіду пробації. Тому його прийняття сприяло реальному наближенню української системи юстиції до міжнародних стандартів.

У зв'язку з виявом низки нормативно-правових актів, присвячених впровадженню інституту пробації в Україні, обговорення проблем введення та реалізації системи пробації набуває все більш актуального значення.

Про актуальність навколо цього питання свідчать вітчизняні наукові публікації О. Беци, І. Богатирьова, Л. Гаценко, В. Дрьоміна, Г. Овчарової, Д. Ягунова та ін.

Так, Д. Ягуновим було запропоновано класифікацію значень цього поняття: 1) концепція соціальної роботи з правопорушниками та іншими соціально вразливими групами; 2) ієрархічна організаційна структура; 3) орган державної влади (служба); 4) різновид кримінального пока-

рання, не пов'язаного з позбавленням волі і водночас як умовне звільнення від покарання з випробуванням (або умовне невинесення вироку); 5) специфічний процес виконання альтернативних покарань; 6) стан, у якому перебуває злочинець упродовж певного терміну: злочинець (пробаціонер) перебуває «на пробації» – тобто під пробаційним наглядом; 7) певна з'єднувальна ланка між системою кримінальної юстиції та сферою соціальної роботи.

Здійснення контролю за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, покладається, відповідно до ст. 13 КВК, України на кримінально-виконавчу інспекцію із залученням працівників органів внутрішніх справ, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також об'єднань громадян, релігійних та благодійних організацій [4].

Відповідно до Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України № 631/2012 від 08.11.2012 [11] застосування заходів пробації покладається на Службу пробації.

Одночасно з цим хотілося б також зазначити, що на цей момент ведуться наукові дискусії щодо перспектив створення служби пробації та розвитку вже існуючої кримінально-виконавчої інспекції. Більшість вчених переконана, що доцільніше реалізувати намічену перспективу актом трансформації й шляхом посилення, а також модернізації існуючої кримінально-виконавчої інспекції [6, с. 16; 7, с. 37]. При цьому деякі вчені впевнені, що служба пробації повинна бути окремим органом, оскільки її функції набагато ширші, і включають не тільки соціальну допомогу засудженому, а й підготовку «соціальної доповіді» про його можливе виправлення без позбавлення волі.

Так, під час звільнення від відбування покарання з випробуван-

ням, кримінально-виконавча інспекція: 1) встановлює періодичність та дні проведення реєстрації засуджених; 2) проводить спільно з органами внутрішніх справ та відповідними громадськими формуваннями індивідуально-профілактичну роботу із засудженими особами; 3) здійснює контроль за додержанням засудженими особами громадського порядку і виконання обов'язків, покладених на них судом; 4) проводить початкові розшукові заходи щодо засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме; 5) один раз на квартал перевіряє за обліками органів внутрішніх справ, чи не притягувались вони до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку; 6) вносить подання органу внутрішніх справ щодо здійснення приводу засуджених осіб, які не з'явилися за викликом до інспекції; 7) надсилає до суду подання про звільнення від подальшого відбування покарання засудженої особи або про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженої особи для відбування призначеного покарання; 8) застосовує до засуджених осіб застереження у виді письмового попередження; 9) дає дозвіл засудженій особі на виїзд за межі України тощо [5].

Відповідно до Закону України «Про пробацію», на службу пробації покладаються такі обов'язки: підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених; здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років; виконання певних

видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Отже, з вищевикладеного вбачається, що служба пробації наділена значно ширшим обсягом повноважень, які спрямовані не на формальні правовідносини реєстрації, обліку, контролю, а зосереджують в собі все більш соціально спрямовані функції. Крім того, працівники служби пробації починають діяти ще на досудових стадіях, адже застосування заходів пробації здійснюється в тому числі судом з урахуванням рекомендацій служби пробації та даних досудової доповіді.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про пробацію» пробація – система наглядових і соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що це визначення є неповним і суперечливим, оскільки законодавець встановив і передбачив досудову пробацію, для застосування якої не потрібно рішення суду. Наприклад, для забезпечення прокурора досудовими доповідями щодо осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, не потребується рішення суду, а достатньо лише його письмового запиту.

Крім того, запропоноване поняття пробації не узгоджується з такою її функцією як виконання окремих видів покарань, про що йдеться в самому тексті закону, адже таку діяльність не можна віднести лише до наглядових чи соціально-виховних заходів, оскільки виконання покарання полягає в реалізації правообмежень, що є змістом покарання. Окремо зазначимо, що наведене розуміння пробації є доволі широким і під нього підходить й діяльність, що проводиться стосовно осіб, засуджених до позбавлення волі, адже до них так само за рішенням суду та відповідно до закону застосовується система наглядових і соціально-виховних заходів і їх притягнуто до кримінальної відповідальності. Отже, до засуджених осіб, які відбувають покарання, наприклад, у виправних колоніях, якщо керуватися наведеною дефініцією, застосовується ніщо інше як пробація.

Відповідно до ст. 7 Закон України «Про пробацію» під час вирішення питання про застосування до особи пробації суд бере до уваги характер вчиненого кримінального правопорушення та соціально-психологічну характеристику особи обвинуваченого або засудженого, яку готує персонал органу пробації або адміністрація установи виконання покарань.

У цій статті вбачається, що суд при вирішенні питання про застосування до особи пробації бере до уваги характеристику особи підсудного та характер скоєного кримінального правопорушення, а також інші психологічні та соціальні характеристики, які містяться в досудовій доповіді служби пробації. Проте варто зауважити, що у тексті зазначеної статті не знайшло відбиття положення КК України, які передбачають необхідність врахування під час призначення покарання не лише ступінь тяж-кості скоєного правопорушення, а й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання [8].

Підсумовуючи вищевикладене, варто звернути увагу, що у березні 2012 року до Уельсу (Великобританія) був здійснений візит міжвідомчої делегації від Державної пенітенціарної служби України для вивчення досвіду діяльності служби пробації Великобританії. Після якого були зроблені висновки, що українським пенітенціаріям слід розробити національний інструмент оцінювання ризиків засуджених, які звільняються з установ виконання покарань та підготувати пропозиції щодо розроблення й впровадження системи обліку вчинення повторних злочинів засудженими, які звільняються з установ виконання покарань;

– використовуючи зарубіжний досвід, звернути увагу на його переваги та ймовірні прогалини, а також можливість застосування у практичній діяльності кримінально-виконавчої інспекції, що захистить Україну від повторення помилок, й допоможе швидко та ефективно планувати й реалізувати намічене, використовуючи запозичені апробовані напрацювання. Особливо це важливо на початковому етапі впровадження пробації в Україні;

– вивчити запропоновані законопроекти з пробації, й внести необхідні зміни та доповнення;

– ухвалити необхідні нормативно-правові акти щодо впровадження пробації та створення відповідної служби на базі кримінально-виконавчої інспекції;

– організувати навчання персоналу кримінально-виконавчої інспекції, студентів і курсантів вищих навчальних закладів, які готують фахівців для Державної кримінально-виконавчої служби України, формам і методам роботи у службі пробації, навичкам соціальної роботи;

– розробити навчальні плани за відповідним напрямом підготовки та спеціальністю, а також начальнометодичні комплекси з дисциплін у сфері пробації та її служби;

– визначити вимоги, які будуть висуватися до працівника (інспекто-

ра, офіцера) служби пробації під час проходження конкурсу на роботу до служби та розробити систему добору кандидатів. Наприклад, перед призначенням на посаду інспектора, офіцера служби пробації претендент обов'язково складає іспит, бере участь у публічному конкурсі для заміщення цієї посади, має випробувальний термін під час прийому на роботу, а після затвердження на посаді зобов'язаний періодично проходити курси підвищення кваліфікації та підтверджувати свою відповідність посаді;

– ввести до штату кримінально-виконавчої інспекції посади інспекторів із соціальної роботи та психологів;

– розробити та впровадити програми корекції соціальної поведінки осіб, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції;

– налагодити ефективну систему взаємодії кримінально-виконавчої інспекції з судами, органами прокуратури, внутрішніх справ, праці та соціальної політики, у справах сім'ї, охорони здоров'я, освіти, науки, молоді та спорту;

– співробітничати з громадськістю, проводити ознайомлення суспільства з принципами, цілями і результатами пробації. Оскільки одна з найважливіших складових роботи служби пробації – це не тільки співробітництва з державними устано-

вами та органами місцевого самоврядування, а й з приватними особами, громадськістю, а саме: з добровольцями-волонтерами, які надають суттєву допомогу у соціальній адаптації піднаглядних осіб;

– створити єдину комп'ютерну мережу між кримінально-виконавчою інспекцією та відповідними міністерствами і відомствами.

Отже нині, ураховуючи ухвалення Закону України «Про пробацію», Україна продовжує перебувати на шляху впровадження пробації та більшою мірою поки обмежується теоретичними, експериментальними та законодавчими розробленнями, вивченням позитивного досвіду європейських держав, а також науковими обговореннями у сфері пробації. Під час дискусій про введення служби пробації в Україні, виникали, виникають та будуть виникати ще багато питань теоретичного й практичного порядку, відповіді на які можуть бути дані швидше й ефективніше після їх експертного обговорення, з урахуванням досвіду країн, де цей інститут працює давно й результативно.

На сьогоднішній день українська кримінально-виконавча політика, на нашу думку, має бути спрямована у напрям модернізації інституту покарання та діяльності кримінально-виконавчої інспекції.

Список використаних джерел

1. *Про* Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : Указ Президента України від 04.05.2011 р. № 597/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 41. – Ст. 1663.

2. *Про* пробацію [Електронний ресурс] : Закон України // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

3. Ягунов Д. В. Пробація: трансформація концептуальних засад та перспективи створення національної моделі в Україні / Д. В. Ягунов // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. наук. пр. з питань європейської інтеграції та права ; за ред. В. Кривцової та Д. Ягунова. – О. : «Фенікс», 2008. – Вип. 3. – С. 437–460.

4. *Кримінально-виконавчий* кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.

5. Про затвердження Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань [Електронний ресурс] : Наказ ДДУПВП та МВС України від 19.12.2003 р. // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0016-04>.

6. Богатирьов І. Г. Чи потрібно реформувати кримінально-виконавчу інспекцію у службу пробації? / І. Г. Богатирьов // Віче. – 2007. – № 2. – С. 15–17.

7. Беца О. В. До питання про створення служби пробації в Україні / О. В. Беца // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – 2002. – С. 34–39.

8. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

9. Зауваження та пропозиції Верховного Суду України до законопроектів «Про пробацію» і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінального законодавства та організаційно-правових передумов впровадження пробації)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf>

10. Річна національна програма співробітництва Україна – НАТО на 2012 рік : Указ Президента України від 19.04. 2012 р. // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 16. – Ст. 374.

11. Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>.

Орлов Г. С., Панчук О. М. Проблемні аспекти результатів впровадження інституту пробації в Україні

Стрімка тенденція розвитку кримінальної політики зумовила виникнення багатьох нових теоретичних і практичних завдань, які потребують наукового дослідження, серед яких особливе місце посідає розроблення та вдосконалення національної моделі пробації, метою якої є захист конституційних прав громадян України.

Стаття присвячена вивченню та дослідженню результатів впровадження інституту пробації для виявлення можливих шляхів його вдосконалення.

Ключові слова: пробація; служба пробації.

Орлов Г. С., Панчук О. М. Проблемные аспекты результатов введения института пробации в Украине

Стремительная тенденция развития уголовной политики обусловила возникновение множества новых теоретических и практических заданий, требующих научного исследования, среди которых особое место занимает разработка и усовершенствование национальной модели пробации, целью которой является защита конституционных прав граждан Украины.

Статья посвящена изучению и исследованию результатов введения института пробации для определения возможных путей его усовершенствования.

Ключевые слова: пробация; служба пробации.

Orlov G., Panchuk A. Problematic aspects of the results of the introduction of probation in Ukraine

Rapid trend of development of criminal policy led to the emergence of many new theoretical and practical assignments that require research, among which a special place occupies the development and improvement of the national model of probation, the purpose of which is to protect the constitutional rights of citizens of Ukraine.

The article is devoted to study and research the results of introducing the institution of probation to identify possible improvements to it.

Key words: probation, probation service.